

Osztróvszky József visszaemlékezése a szabadságharcra (1869)

Szeged 1848/49-ének története mondhatni minden részletében alaposan föltárt, ami természetesen nem jelenti azt, hogy ne lennének, ha nem is fehér, de homályos foltjai. Reizner János (1847–1904), a Város történetírója jó évszázada megírta ennek eszme-, politika- s eseménytörténetét. Műveiből – *A régi Szeged. 1. A negyvenes évek és a forradalom napjai Szegeden* (1884), *Szeged története* (1899, 1900) – érződik, hogy a reformkortól mintegy kortársként szemlélte az eseményeket, melyekre – ha koránál fogva ő maga nem is lehetett szemtanú – a még élő szereplők jól emlékezhetnek. Munkáinak valóságos hőse – ha egyáltalán a történeti szakirodalom esetén szabad e kifejezést használni – Osztróvszky József; az ő hatvanas évekbeli közszereplésének s 1869-ben történt „fölfele buktatásának” maga is tanúja lehetett.

Talán még elfogultnak is mondható Osztróvszky iránt. Hogy személyesen találkozta-e, csak föltételezhetem. Eddigi kutatásaim során ennek nem akadtam nyomára. Osztróvszky – mint e nagy kor szereplője – különösen élete vége felé szívesen foglalkozott a forradalom és szabadságharc történetével. Sajnos, följegyzései a századfordulón Szmollény Nándor (1860–1915) kezén elvesztek; jó esetben lappanghattak valahol. Fönmaradt viszont egy terjedelmes levele a szabadságharcról 1869-ből, melyet sem Reizner János, sem az újabb, e tekintetben különben sok újat nem hozó *Szeged története* (1985) illetékes szerzője nem használt. Ha nem is ad alapvetően eredetit, a részletekben fontos eseményeket örökít meg.

De ki is volt Osztróvszky József, akiről itt írok? A reformkor és 1848/49 Szegedének *primus inter pares* szerepű vezető személyisége. A Pesti Hírlap tudósítójaként s kormánybiztosként egyaránt Kossuth híve, ám az elszenvedett börtön után a kiengedő Deák hű követője itt, a Tisza táján.

Osztróvszky József Szeged-Felsővároson polgárcsaládban született 1818. január 12-én. Tanulmányait a piaristáknál 1836-ban befejezve a pozsonyi jogakadémiára iratkozott be; jurátusi éveit is letöltve 1840-ben ügyvédként tért haza. Szegeden az értelmiségi ifjak, elsősorban ügyvédek reformer csoportjának elismert vezetője, a Kossuth alapította Pesti Hírlap levelezője lett.

1848-ban a Város első tanácsnokává, majd a palánk-felsővárosi választókerület országgyűlési képviselőjévé választották. 1849-ben kormánybiztos volt, amiért is „kolera és börtön” lett a jutalma. 1850-i halálos ítéletét 1851-ben császári kegyelemből várfogságra változtatták. Josefstadtból 1855-ben szabadult. Ügyvéd nem lehetvén Szegeden és Pesten biztosítótársaságoknál tevékenykedett. A „kis forradalmat” megelőző politikai enyhülés idején hazatérve a Deák Ferenchez húzó szegedi polgárság vezetőjeként 1861-ben polgármesteri (polgárnagy) tiszteletet viselt. Ez volt pályájának csúcspontja. A Város első embereként a megbocsájtó méltányosság és a kérlelhetetlen szigor egyaránt jellemezte. A Belvárosi Kaszinó elnökeként s ügyvédként ezután is sokat tett a város anyagi és művelődési fejlesztéséért.

1867-ben a tisztújításon a minden rendű és rangú ellenfeleit összefogó „fehér cédulás párt” kisebbségbe szorította; ő a „zöld cédulás párt” (utóbb Szabadelvű Kör) vezetőjeként becsülettel ellátta a nem éppen neki való ellenzéki vezérséget.

1869-től 1897-ig kúriai bíró – utolsó esztendeiben tanácselnök – volt. A joghoz való szigorú kötődése büntetőbíró korában is jellemezte. Pesti évtizedei alatt is ott segített városán s polgártársain, különösen a fővárosban tanuló szegedi ifjakon, ahol tudott. A Dugonics Társaság tiszteletbeli alapító tagja volt. Hazajárt és véglegesen haza készült.

1899. április 22-én hunyt el a fővárosban; a Kerepesi úti temetőben temették el. Városa elmulasztott neki síremléket állíttatni. Hamvai 1930 óta a péceli temetőben nyugszanak; ez idő szerint ismeretlen helyen.

Az alább harmadjára közzétett levelet Osztróvszky József Pesten írta 1869. december 13-ától Nagy Sándornak (1836–1919), a Szegedi Híradó Senex álnéven is író szerkesztőjének, kinek verseit *Sz. Nagy Sándor költeményei* címen ő maga adta ki (1866). Nagy Sándor a helyi Deák-párt – a „zöld cédulás párt” – publicistája, Osztróvszky nagy tisztelője volt. Innen a levél bizalmasan baráti hangneme. A levél előzményeihez tudni kell, hogy immáron közel egy évtizede folyt a legelső Szeged-monográfia előkészítése, melyet éppen a Szegedi Híradó 1860. január 5-i, *100 darab arany jutalom Szeged város történetének megírása* c. pályázata indított el. Az ötlet Kempelen Győző szerkesztőtől eredt, ám mivel sikertelenség fenyegette, Osztróvszky is megújításra hívott föl (*Fölbívtás*. SZHI 1866. márc. 1.). A határidőt ezután is rendre meghosszabbították, míg végre megjelenhetett Varga Ferenc (1837–1906) lelkész, utóbb 1893-tól szeged-belvárosi plébános, *Szeged történetének* 1. kötete (1877). „Az első kötetet, a legrégebbi kor[t] – írja Lázár György 1906-ban – ki is adta, két résszel azonban – közép- és újkor – adós maradt. Baráti körben sok tréfás szemrehányást kellett emiatt elszenvednie. Mindig azt válaszolta: gyűjtöm az adatokat! Hogy valóban gyűjtötte, annak tanúbizonysága az a tekintélyes füzet, melyet élete alkonyán *A Rákóczi-kor Szegeden* [helyesen: *II. Rákóczi Ferenc kora Szegeden. Kuruc világ* (1906)] cím alatt a Dugonics Társaság a Rákóczi-szobor javára közzétett, de bizonyítja az alábbi levél is, melyet fivére, Varga Sándor juttatott kezeimhez. E levelet városunk elhunyt nagy fia, Osztróvszky József intézte Nagy Sándor barátunkhoz, a Szegedi Híradó volt szerkesztőjéhez s [...] intímusához.”

Az idézett sorok Lázár Györgynek, a Város akkori polgármesterének tollából valók, abból az írásból, amellyel az Osztróvszky-levelet bevezette a Szegedi Híradó 1906. március 15-i számában. A levél ezután a lap tárcarovatában folyamatosan jelent meg; befejező része 1906. március 21-én. Lázár részint saját tudomása, részint másoknak – így apjának Lázár János (1822–1893) mérnöknek, egykori honvéd tisztnek s Pillich Kálmánnak (1840–1922) – a közlései alapján jegyzeteket fűzött hozzá. Ezekben főként az említett hősök utóéletére hozott föl olyan adatokat, melyek ma már kideríthetetlenek lennének.

Lázár Györgynek e – mint utóbb kiderült – kissé rontott, sőt egy-egy szövegrészben módosító közléséből vettem át én is e levelet öt esztendővel ezelőtt Osztróvszky Józsefnek általam gondozott s életrajzzal ellátott *Reform, forradalom, kiegyezés. Össze gyűjtött írások és beszédek* című, a Somogyi-könyvtár Szegedi Arcélek sorozatának 1. darabjaként megjelent kötetébe (Szeged, 1998. 87–105.). Szövegét a mai helyesírásához idomítottam, jegyzeteit pedig részint saját kutatásaim, részint a friss *Habermann* – teljes címén: *Habermann Gusztáv: Személyi adattár a szegedi polgárcsaládok történetéhez*. Szeged, 1992. (Tanulmányok Csongrád megye történetéből, 19.) – alapján teljesebbé tettem.

Két esztendeje végre sikerült rátalálnom a levél eredetijére. Csongor Győző, a város nemrég elhunyt utolsó polihisztor tudósa és gyűjtője, aki többször tett e levélre utaló nyilatkozatot, mintegy ráadásként a *pecsétes* Kelemenre, melyet tőle megvettem, nekem

adta. Összevetve a Lázár-féle közléssel nyomban megállapítottam, hogy az általam másodkézből átvett szövegtől némileg eltér. Mostani közlésem *betűhív*, csupán egy-két, különben értelemzavaró központoszási hibát s ékezethiányt javítok. A jegyzeteket nem ismétlem meg, hanem lényegüket a *névmutatóban* foglalom össze, némi bővítéssel.

Magához a levélhez csupán két megjegyzést fűzök. A levélíró aktuális, a megírás idejére történő utalásai abban lelik magyarázatukat, hogy a Szegedről 1869. május 1-jével a fővárosba távozó Osztróvszky József mint kúriai bíró nagyon meg volt terhelve munkával. Sajnálta, hogy e visszaemlékezést nem korábban, szegedi ügyvédkedése idején kérték tőle. Akkor talán nyugodtabban és részletesebben megírhatta volna.

A levél vége felé Osztróvszky egy bizonyos, 1849-ben ellene tanúskodó „magyarfaló – most természetesen szélbali hazafi”-ra utal. Ehhez Lázár György jegyzetében hozzáfűzte: „Minden kutatásom dacára sem tudhattam meg, ki volt e sötétlelkű. Csak kombinációkat hallottam, de ezeket ily súlyos vád kapcsán nem közölhetem. De különben is – mert bizonyára meghalt már – *de mortuis nihil etc.*” Szóval halottakról jól vagy semmit.

Az eset kapcsán Réh János (1812–1881) ügyvédre, 1848/49-i nemzetőr tisztre terelődött e gyanú. Egy Osztróvszky jegyzetei fölhasználásával írott cikk így foglalja össze az ominózus eseményeket: „Haynaunak Szegedre való érkezése után első kérdése az volt: Ki volt itt a kormánybiztos? Rögtön el kell fogni. És kiadta Cziráky hadbiztosnak, hogy Osztróvszky összes irományait konfiskálják. Cziráky a parancsot tovább adta Vadásznak, aki meg Réh ügyvédet bízta meg. Réh János mindent elvitt Osztróvszky lakásáról, magániratait és leveleit éppen úgy, mint a hivatalosokat.” (*Miért maradt el Szegeden 1849-ben a köztársaság kikiáltása? Függetlenség, 1898. máj. 11.*) „Összes iratait s levelezéseit – írja Szmollény Nándor is – gróf Cziráky János hadbiztos megbízatásából Réh János ügyvéd, később Szeged város polgármestere összegyűjtötte s beszolgáltatta az aradi törvényszéknek, melyek alapján történt elítélése. (*Osztróvszky jegyzetei Szmollény N. birtokában.*)” (Szmollény Nándor: *A szegedi magyar nemzeti színészet százéves története.* Bp. 1906. 104. [19.j.]) Czímer Károly szerint: „Szmollény félreértésnek lehet áldozata, mert Réh János becsületes és főképpen puritán gondolkodású nagy magyar ember volt, s ez a galád munka az ő úri gondolkodásától távolesett.” (Czímer Károly: *A szeged-belvárosi kaszinó százéves története, 1829–1929.* Szeged, 1929. 250., 102.j.) Czímer Károly úgy védte meg Réh Jánost, Osztróvszky személyes ellenfelét az 1867. évi tisztújításon, hogy bizony rajta hagyta a gyanú árnyékát.

Magam ugyan mindezt jegyzetben idézem, ám Osztróvszky-életrajzomban már megírom: „Nem szabad azt sem elfelejteni, hogy Osztróvszky erre vonatkozó írásait – így már az 1869. évi visszaemlékezését is – azután írta, amikor Réh János éppen az ő legyőzésével polgármester lett. Tévedésben lehetett, hiszen Réh János sem 1848/49-ben, sem az önkényuralom idején nem viselt városi hivatalt. Nehezen lehetne megmagyarázni, hogy e hivatalos eljárásra a polgármester miért éppen őt szemelte volna ki. A város szolgálatában állott viszont öccse, Réh Ferenc városi hites írnok, akinek egyik írása a haditörvényszéki iratok között is fönmaradt; ő másolta le 1850. március 7-én a Szegedi Hírlap 1849. május 2-i első számából a *Belföldi hírek* c. rovatot, amely gr. Batthyány Kázmér április 25-ei távozásáról és a 29-ei Mars téri népgyűlésről tudósított. Valószínű tehát, hogy ő lehetett a lefoglaló.” (Ruszoly József: *Osztróvszky József. 1818–1899.* = Osztróvszky József i. m. 209–255., idézet: 229–230.)

Nyitott kaput dönget hát Péter László *Réh János* c. életrajzi cikkében, amikor – változatlanul hagyva 1987-beli szövegét – elégtételt szorgalmaz Réh Jánosnak „az igaztalan

vadakért" (*Mindörökké Szeged. Bp.*, 1997. 202–209.). Ez ugyanis már megtörtént. Megismétlem: igencsak Réh Ferenc (1814–1881) volt az Osztróvszky ellen tanúskodó, aki egyébként maga is honvédtiszt volt, ám már a bukás előtt leszerelve városi írnok lett. Mindez nem menti, inkább csak magyarázza Osztróvszky elfogult sugalmazását, amely – s ez önmagában is történeti tény – a vele már 1848-ban szembekerült pályatársra, Réh Jánosra terelte a besúgás gyanúját. Péter László érdeme, hogy a Szegedi Napló két cikke – egy bizonyos V. Gy. veterán visszaemlékezése (1914. jan. 24.) és Palotás Fausztin írása (1917. júl. 12.) – nyomán az 1848-i eszmék e *tántoríthatatlan* harcosáról kimondta: „Ez az ember nem árulhatta be Osztróvszkyt!” (209.)

RUSZOLY JÓZSEF

*

Kedves Sándorom!

Kívánta Ön, hogy kormánybiztosi működésemről írjak, s a Szegeden alakult honvéd zászlóaljokról. Az előbbiről csak kényszerűségből, mert Ön kívánja – de utóbbiakról, főleg a 3-ik zászlóalj [*fekete sipkások – O. J. jegyzete] alakításáról örömmel beszéllek, s csak azt sajnálom, hogy jelenlegi szörnyű elfoglaltságom miatt csak dióhéjba szorítva mondhatom el, a mit különben terjedelmesen szerettem volna megírni. Azonban Varga úrnak ügyes tolla kellően ki fogja egészíteni ama történelmi epizódokat, melyeknek én csak rövid vázlatát adom.

Midőn az 1848-ik év tavaszán a Batthyány ministerium ama 10 honvédzászlóaljnak toborzás útjani felállítását elhatározta – melyek azután a 200.000 főre szaporodott magyar hadseregnek magvát képezték, – a híressé lett 3-ik zászlóalj székhelyéül Szeged tüzetett ki. A városi tanács az illető ministeri rendelet vételével néhai Rengei Nándor tanácsnok, majd országgyűlési képviselőtársammal engemet küldött ki toborzásra: Rengeit a város alsó, engemet pedig a felső részére. Társam alsóvároson nem nagy sikerrel működhetett – de annál nagyobb lelkesedéssel özőnlött a harczszomjas ifjúság az én zászlóm alá, legnagyobb részben iparos segédek, főleg asztalosok, úgy hogy némely asztalos műhely, hol 8–10 segéd dolgozott, teljesen kiürült. Az első szegedi fi, ki nálam magát besoroztatá, az akkor alig 17 éves, technikus tanuló, jelenleg Szeged városi telekkönyvvezető-ellenőr Szabó Mihály volt, ki később mint őrmester a 3-ik zászlóaljtól a Győrtől alakult 29-ik honvédzászlóaljhoz hadnagyké[p] tétettet át, mely zászlóaljnak a világosi fegyverletételkor parancsnoka volt. Amint említém, annyira özőnlött a fiataltság a zászló alá, hogy alig 8 nap alatt a ministerium által megállapított 1000 főnyi szám nem csak együtt volt, hanem még annak daczára, hogy az orvosi vizsgálatkor – az akkori osztrák tiszték és katonai orvosok túlnehézkések lévén, – majd minden harmadik ember mint *alkalmatlan* visszautasított, 400 fiúnál több – miután már honvéd nem lehetett, – a Tursky ezredbe soroztatták be magukat. Azonban a lelkét e zászlóaljnak azon mintegy 150 főnyi újoncz-csapat képezé, mely Nagyvárad[ról] és Szolnokról jött. Ezek között volt Gorove Antal, a 3-ik zászlóaljnak későbbi parancsnoka, Fluc[c]k Ferenc s több mások, kik a hős Damjanics vezetése alatt e zászlóalj győzhetetlensége méltán megérdemelt hírnevének kivívásában legfőbb tényezők valának.

Nem hagyhatok megemléítés nélkül e vitéz zászlóalj alakulása idejéből egy jelenetet, melyre visszaemlékezve, most is sebesebben érzem lüktetni ereimben a vért.

A Batthyányi-ministeriumnak, miként köztudomás[s]al van, főhibája volt, hogy túlbecsületességében a bécsi camarillát nem hitte oly gonosznak, mint a milyen valósággal volt, másrészt pedig túl óvatosságánál fogva, nem helyezte a magyar nép lelkesedésébe annyi bizalmat s nem várt tőle annyi áldozatkészséget, mennyit szabadságharcunkban tanúsítva méltán megérdemelt. Ez volt az oka, hogy a Batthyányi-ministerium az első tíz honvédszászlóalj felállításához is, mondhatni, oly félve nyúlt, mert nem hitte, hogy csak önkényes toborzás útján kiállíthatók legyenek. E bizalmatlanság következménye volt azután az is, hogy a zászlóaljok szükséges felszerelésére a kellő intézkedések mindenütt hiányoztak. Mert – a mint említém – a 3-ik zászlóalj létszáma alig nyolc nap alatt betellett, de az újonczok számára nem csak fegyver[ről] és ruháról nem volt gondoskodva, hanem még azon pénzösszev sem utalványoztatott, melyből a felavatottaknak ígért 8 pgő ft előpénz fedezendő lett volna, úgy hogy Szegeden, toborzó társam[mal], Rengeivel azon pénzekből fizettük a zászló alá felesküdtött honvédeknek az előpénzt, melyet a lakosságtól – e részbeni hivatalos kiküldetésünknel fogva, – a haza megmentésére adakozás útján gyűjtöttünk. Így történt, hogy a zászlóalj már hetek óta kiállítva lévén, fegyver, ruházat s mi legfőbb vala, tiszték nélkül hevert Szegeden, türelmetlenül várva a pillanatot, melyben a csatátra szólíttassék. Végre talán az ötödik hétben jött Szegedre Utasy Károly, ki a cs.[császári] huszároknál mint hadnagy szolgálván, ott lemondott, s a 3-ik zászlóaljhoz főhadnagynak neveztetett ki.

Ez alatt a fellázadt ráczok Sz. Tamásnál [Szenttamás, ma: Srbobran, Szerbia – R. J.] és a római sánczokban mindinkább gyülekeztek, s a vész, mely aztán oly iszonyú mérvben kitört, napról napra fenyegetőbb alakot öltött. Ekkor történt, hogy a kormánynak egy küldöttje s megbízottja Szegeden megjelenván, Vadász Manó akkori polgárnagyot felszólítja, hogy 5–600 szegedi nemzetőrt mozgóvá tévén, a ráczok ellen Ó-Becsére [Óbecse, ma: Beče], Szerbia – R. J.] küldjön, Vadász Manó úr még akkor éjjel [1848. június 10-én – R. J.] tanácsulást gyűjtvén, előterjeszté a kormány megbízottjának kívánságát. Mire elhatározott, hogy a Ferencz Károly magyar gyalog sor ezrednek egy egész zászlóalja állomásozván Szegeden, igen ros[s]z vért szűlne a polgárságban, ha a nemzetőrök mint családapák, tűzhelyeiktől elszakaszatva ellenségre vitetnének, a rendes katonaság pedig az alatt Szegeden heverne, miért is eszközölje ki a küldött úr a kormánytól, hogy előbb a rendes katonaság menjen; s ha szükséges lesz, menni fognak majd a nemzetőrök is. Úgy is lőn. Alig telt bele 3 nap, s a Ferencz Károly zászlóalj – mely azután az egész harc folyama alatt vitézül viselte magát – Sz. Tamás alá küldetett; a nemzetőrök pedig teljesítették ezen időtől kezdve a háború végéig a helyi katonai szolgálatokat.

A 3-ik zászlóalj pedig még folyvást Szegeden hevert, öltözet, fegyver és tiszték nélkül. Ez alatt a Budapesten alakult 1-ső és 2-ik honvéd zászlóalj is leszállított Becsére, teljesen felruházva és felfegyverezve. Lélekemelő [áthúzza: Gyönyörű] volt e daliás alakokat látni abban a gyönyörű honvéd ruhában. Egy napig pihentek Szegeden, s megjelenésük annyira felvillanyozta Szeged fiait, hogy akár még 3 zászlóaljat kiállíthatunk volna rögtön; de annál jobban elkeserítette a 3-ik zászlóalj vitézeit, hogy a míg társaik a dicsőség mezejére vitetnek, ők Szegeden kényteleníttetnek heverni.

Azonban alig telt pár nap, ismét felhívás érkezett Szeged város hatóságához, hogy egy zászlóalj nemzetőr indíttassék Sz. Tamás alá. De már erre a 3-ik zászlóalj tökéletesen elvesztette béketűrését. A szó szoros értelmében ostrom alá vették a városházát, hangosan követelve, hogy adják nekik a nemzetőrök fegyvereit, mert nem tűrik, hogy a míg ők itt tétlenségben hevernek, addig a nemzetőrök mint családapák harcba menjenek.

A polgármester úr rögtön tanács ülést tartatott [1848. június 11-én – R.J.], melyben Utasy Károly is jelen lévén, a zászlóalj nevében annak elindítását erőlyesen sürgette, közmegegyezéssel elhatározatott: hogy a 3-ik zászlóalj a mennyire lehetséges felfegyverzettetvén, Utasy Károly főhadnagy parancsnoksága alatt haladék nélkül gőzhajón Becsére szállíttassék; s a kormány eme szükség parancsolta intézkedésről a felelősség elvállalása mellett, azonnal tudósíttassék; s minthogy a zászlóaljbeli legénység legnagyobb része a legszükségesebb ruházatot nélkülözé, a város minden részeibe küldöttséget menesztettek, a zászlóalj számára csizmákat, fehérruhát s.a.t. gyűjteni.

Míg a tanácskozás tartott, a zászlóalj minden tagja a városháza elé gyűlve várta az eredményt, szüntelenül hangoztatva: „Sz. Tamásra!” S midőn Utasy Károly főhadnagy a határozat kimondása után a tanácsból eltávozott, s a lent váró bérkocsijára felállva elkiáltá [magát]: „Fiúk, holnap reggel megyünk Sz. Tamás alá!” – ekkor adta elő magát azon lélekemelő jelenet, melyről fentebb érintést tevék. Ezer toroknak eget verdeső „éljen” kiáltása udvozlé Utasy szavait. A honvédek – ki csak hozzá férhetett – felugrottak a kocsiba, ölelték, csókolták a főhadnagynak még a ruháját is, s annyian özönlöttek fel hozzá, hogy a koci a szó szoros értelmében leszakadt terhe alatt. Ekkor pedig karjaikra emelve vitték szállására. Szóval: a zászlóalj örömét s azon boldogságot, mely minden egyes tagjának arczáról sugárzott, leírni lehetetlen. És miért örültek e jó fiúk oly kimondhatatlanul?... Mert végre elmehettek Sz. Tamás sáncai alá, a hazáért ... meghalni! – Mert bizony ezen 1030 fiúból a szabadságharcz végével alig volt még életben 100 vitéz, s ezek is sebekkel terhelve.

Másnap reggelre annyi fehérruha és lábbeli gyűlt össze a lakosoktól, hogy az illetők teljesen elláttattak e részben; Szeged város tanácsa pedig az egész zászlóalj számára nyári zubbonyokat és nadrágokat készíttetvén, ezeket rövid idő múlva utána küldé a táborba.

Az indulás napján [1848. június 14-én – R. J.) a nemzetőröktől beszedett fegyverekkel 4 század, 2 század pedig a kifeszített kaszákkal lett ellátva s eképp felszerelve szállíttatott el a zászlóalj gőzhajón Becsére, a szegedi népnek őszinte üdvkivánattól kísérve.

A zászlóalj eltávozása után harmadnapra megjelent Szegeden Damjanics János őrnagy tisztikarával együtt, hogy átvegye zászlóalját, s bámult, midőn hült helyét találta. Felkeresett, s tréfálkozva tőlem kérte számon. Ekkor láttam e hőst először, s fájdalom utoljára is! ... Daliás és férfiasan szép alakja, első tekintetre teljes rokonszenvennet megnyeré. Egész elragadtatással kérdezé tőlem, hogy a Pestről jött honvéd zászlóaljakat láttam-e? „Mily isteni gyereket azok!” – mondá; hozzá téve: „hej! ha az én zászlóaljam is olyan lenne!” – „A mi a külsejüket illeti – felelém –, ha majd egyenruhába öltöztetik őket, ezek is oly gyönyörű gyerekek lesznek, mint amazok; lelkületüket illetőleg pedig meg merem jósolni őrnagy úrnak, hogy aligha lesz párja a hadseregben.” – Ekkor aztán elbeszéltem, hogy mily lelkesedéssel indultak el a táborba, s megvallom, élvezet volt szemlélnem a Damjanics arcán azon, mondhatni szellemi felmagasztaltságot, melyet elbeszélésem benyomása idézett azon elő. Forró hévvel szorítá meg jobbomat, s csak arra kért, hogy rendeljek számára kocsikat, mert nincs nyugta, míg a fiúkat meg nem láthatja. Még akkor nap estve – egy vasárnapon – elutazott tisztársaival Becsére.

Mi lett Damjanicsból! ... és keze alatt az ő kedves fiaiból, a 3-ik zászlóaljból? Szükségtelen elmondanom. Száz csaták diadala tanúskodik Damjanics és a 3-ik zászlóalj di-csőségéről, melyet a történelem örökített meg.

Csak annyit említek még meg, hogy a legelső magyar, ki Sz. Tamás sánczai alatt elvérzett, szabadságharczunk első áldozata, a 3-ik zászlóaljnak egyik közvitéze, egy szegedi fiú: Baurneind Gyula volt. Illő, hogy legalább Szeged népe el ne feletse nevét!

S ez a 3-ik honvéd zászlóalj alakulása történetének rövid, de hűséges vázlata, azon dicső zászlóaljnak, melyhez a szolnoki csata után Damjanics ezredes ezen történelmi nevezetes szavakat intézte: „Fiúk – úgymond – úgy viseltétek magatokat, hogy egytől egyik megérdemlitek, hogy tisztek legyetek, de akkor hova lenne az én 3-ik zászlóalj.”

Szeged város történetében, véleményem szerint, helyt kellene foglalni azon ténynek is, hogy Szeged város hatósága az 1848-ik év nyarán egy 4 századból álló önkénytes csapatot is állított ki saját költségén és csupa szegediekből.

E csapat tisztjeit a tanács nevezte ki, s csak az egyik századosának emlékszem a nevére, ez Pataky János volt, azelőtt röszei tanító. E csapat – mely csak 4 havi időtartamra volt kötelezve szolgálni – arról nevezetes, hogy legelső contingense volt ama kisdéd hadtestnek, amely 1848. év nyárutóján Szolnoknál gyűlt táborba, s mellyel aztán Görgey, mint e csapatnak parancsnoka, megkezdé dicsőségteljes, de végzetszerű pályáját. E csapat tevékeny részt vett az ozorai lefegyverzésnél is.

Ugyanekkor alakítottatt Szegeden a 33-ik zászlóalj, mely szinte [szintén] nagyrészen szegedi fiúkból állott, s egyike lett a legvitézett zászlóaljnak. Dicsően nevezetes arról, hogy midőn Görgei [sic!] a bányavárosokon át ama bámulatos, majdnem lehetlenséggel határos visszavonulást szerencsésen keresztül vitte, Guyon tábornok vezérlete alatt a windischachi szorosnál a 33. zászlóaljnak kellett legelső sorban Windischgrätz hg [herceg] egész hadserege ellen küzdenie, hogy az alatt a magyar sereg elvonulhasson. Ekkor az 1300 emberből álló 33-ik zászlóaljnak több mint fele részint elesett, részint fogságba jutott. Ott esett el többek között Krammer nevű szegedi születésű zsidó fiú is, alig 18 éves gyermek. Társaitól hallám, hogy oroszlátként harcolt, s mikor lehetett volna sem hátrált. Végre nyolcz ellenséges katonától vétetvén körül, ezek felszólították, hogy adja meg magát. De nem tette, sőt új erővel ment nekik; míg végre agyonszúrta és vagdaltatva, fegyverrel kezében adta ki nemes lelkét! Ha nem csalódom, ugyanott vesztette el karját a jelenleg Gráciban lakó földink, Czimeg György is, midőn az elesett zászlóartó kezéből a zászlót felkapá, egy ellenséges golyó karját szakasztá el. Ott volt e zászlóalj Budavár bevételénél is, hol egyik hadnagya, a szinte [szintén] szegedi felsővárosi Hódy lelte dicső halálát.

Nem tudom, mennyiben fog megemlékezni t. Varga Ferencz úr Szeged város történelmének megírásában ama önkénytes zászlóaljról, melyet szinte [szintén] Szeged város, tisztán szegedi fiúkból állított ki, s melynek hős parancsnoka Földváry Sándor volt? De csak amúgy futtában megemlíteni, vagy ép[pen] elhallgatni, szerintem vétek lenne, de hjába is, a mennyiben legérdekesb történelmi epizódjától fosztaná meg a művet.

Én, amennyire a hős csapat történetével meglehetősen ismerős vagyok, szívesen leírnám vázlatát, de elhagyje, édes Sándorom, nincs annyi physikai időm, hogy a legjobb szándék mellett is tehessem. Most is, midő ezeket e sorokat írom, éjfél van, – s az éjet is nem magamtól vonom meg, hanem hivatalos munkámtól mert ha ezt nem írnám, sem lehetne aludnom most, hanem a pörökben dolgoznom, melyeknek halmaza körülöttem némán, de még is hangosan ordítja füleimbe a *kötelességet!* ... Igaz, hogy csak e hó végéig fog tartani ezen veszett multság, de Varga úr nem várhat addig. Ugyan miért is nem szólított fel édes öcsém még *úr koromban* Szegeden, mikor reá értem volna az írásra.

Azonban van egy ember, ki a szegedi gerillák történetét leghitelesebben megírhatná, mert *velök s köztük* élt, s mondhatni, míg Földváry Sándor a feje, ő a lelke volt e vitéz s elszánt csapatnak, s ez Schmidt Nándor sógorom. Sőt úgy tudom, hogy egyszer említette is, vagy azt, hogy megírta, vagy hogy megírni szándékozik?

Egyébiránt ha az ő tollából kaphatnák is meg annak leírását, a mennyire szerénységet ismerem, bizonyosan elhallgatná belőle azon részt, mely az ő személyére vonatkozik; pedig a nélkül csonka lenne.

Felemlíték tehát abból egypár érdekes jelenetet.

Köztudomásul van, hogy midőn 1849-ik évi április 3-án a hős Perczel tábornok Sz. Tamást bevette, a szegedi önkényes zászlóalj, még pedig maga Földváry Sándor ragadván kezébe a zászlót, legelső[ként] ment be a sánczokba, ezrével öldösvén le a Ferencz csatornán lévő hidat védelmező szerbeket, s gróf Batthyányi Kázmér mint országos kormánybiztos erről, hivatalos jelentésében Kossuthoz, határozottan kimondotta, hogy Sz. Tamás bevételének dicsősége legnagyobb részben Földváry Sándort s az általa vezényelt szegedi önkényes zászlóaljat illeti. Voltak a rendes seregbeli tisztek között, kik e dicsőséget irigyelvén, azzal igyekeztek érdeméből levonni, hogy azt *vak szerencse* véletlenének tulajdonították, sőt a diadalt követő áldomásnál, úgy poharak között, Földvárynak értésére is adták. Ennek sem kellett több, hanem ott nyomban e lakoma alatt felkérte Perczelt, hogy engedje meg, mikép[p] az adandó legközelebbi alkalomkor az ő csapata mehesen legelő az ostromra; mit Perczel meg is ígért, s ígéretét csak hamarosan be is váltá, mert harmadnapra már a hírhedt római sánczok legveszedelmesebb ponjánál, Goszpodinczénél [Goszpodince, utóbb Boldogasszonyfalva, ma: Gospodinci, Szerbia – R. J.] állván seregével, Földváry zászlóaljának adta ki a támadásra a parancsot. Földváry pedig igen meghitt barátja lévén Schmidt Nándornak, ez előre kikötötte, hogy ő mehesen századával legelő. Úgy is történt. Megadatván támadásra a jel, az egyik szárnyon maga Schmidt volt a legelső, ki a sáncz tetején termett, a másik szárnyon pedig ugyanakkor főhadnagya, Zsótér Andor kapott fel. Magától értetődik, hogy mindez a sánczokat védő rácok folytonos tüzelése között történt.

Midőn Schmidt Nándor a sánczra felugrott, egy vele szemben álló grancsár reá süttötte puskáját, de szerencsére oly közelről, hogy kardjával a szuronyt félreütvén, a lövés füle mellett ment el. Ekkor az athletai rácz szuronyával döfött feléje, de Schmidt ismét kiparírozván azt, a szurony oldala és balkarja közé szorult; azonban a rácz lökése oly hatalmas volt, hogy Schmidtet a sáncz tetejéről hanyatt letaszította... Az esés pillanatában azonban egy hang alulról kiáltja: „Ne féljen kapitány uram, itt vagyok én!” S ezzel két erős kar közé esett. Pintér János nevezetű újszegedi ember volt, ki felfogta; különben fejére esvén, kétség kívül nyakát szegte volna. Persze mindez sokkal rövidebb idő alatt történt, mint leírni vagy csak elgondolni is lehetne; úgy hogy Schmidt a másik pillanatban Pintér János segítségével újra a sáncz tetején termett, hol említett támadóját agyon is vágta.

Megjegyzendő Pintér Jánosra nézve, hogy Sz. Tamás bevétele is nagy részben neki köszönhető. Mert midőn a hídfő-sánczban lévő rácok és szerbek már látták, hogy azt tovább megvédeni nem képesek, odahagyva visszavonultak, s hogy a mieink utánuk a városba ne mehesenek be, a híd kapuját ki akarták tolni, mi által a bejutás lehetetlenné lett volna téve. Azonban ekkor is ott termett Pintér János egy társával, s hajós létére eltalálván a rácok szándékát, a kapu kinyitásával foglalkozó rácokat hirtelen leölték, miáltal nyitva maradván a hídi út, azon a mieink halált szórva be is mentek.

De térjünk még egy kissé vissza Goszpodincz[e]ba, hol egy igen megható jelenet adta elő magát. Alig hogy Schmidt másodízben is felment a sánczra, s ellenét leölte, látja, hogy gerillái közül néhányan egy megrémült embert tartanak körülvéve, ki térdelve kér tőlük kegyelmet... még pedig magyarul. Hát biz az szegény, takács mesterember volt, ki valamikor Dorozsmáról elszármazván Goszpodicz[e]on, megtelepedett, s végre ott szorulva, *kénytelen* volt fegyvert fogva velük együtt harcolni. A szörnyen *indignált* gerillák csak azért nem ölték meg mindgyárt, mert mint hazaárulót annak rendje szerint kívánták volna felakasztani. Így menekült meg a jámbor. Mert Schmidtnek néhány szava elég volt a gerillák lecsillapítására, – sőt visszaadván fegyverét, meghagyta neki, hogy közelében maradjon.

Ezen kis intermezzó után tovább indulván a század, egyszer csak Schmidtnek háta mögül megszólal egy énekhang: „Feltámadt Krisztus ez napon. Alleluja, alleluja! az Istennek!” S utána ezer ajakról emelkedik a feltámadás magasztos szent éneke a mindenhatóhoz! ... *Nagy szombat* volt éppen, a megváltó feltámadásának nagy napja, midőn vitéz seregünk a római sánczot bevette, s a dicsőenekt ama szegény megmentett takácsmester kezdte meg; azok a bosszúindulattól lihegő, véres gerillák levett kalappal térdre borulva folytatták.

Mondja Schmidt, hogy sokszor volt feltámadáson, de soha nem hatott reá úgy az *alleluja*, mint akkor, a római sánczok között.

Végre az 1849-ik évben alakítottatott még Szegeden 104-ik honvédszászlóalj. E zászlóalj emlékezete is tanúságot tesz azon áldozatkészségről, melynek Szeged város a szabadságharc alatt annyi magasztos bizonyítványait adá.

Ugyanis az országgyűlés 50 000 újonc kiállítását határozta el, Szeged város a maga részéről nem 50 000 hanem 200 000 főre eső contingenst ajánlott fel a kormánynak, vagy is a törvényparancsolta egy újonc helyett *hármat*, csak arra kérvén a kormányt, hogy a Szegeden alakítandó új zászlóaljnak Földváry Sándor, a sz. tamási hős legyen parancsnoka, tisztükül pedig a már feloszlott gerilla csapatnál szolgált tiszték alkalmaztassanak. E méltányos kívánság természetesen a legnagyobb készséggel lón teljesítve. Ekép[p] alakult azután a 104-ik zászlóalj, kevés kivétellel merőben szegedi fiúkból. Alig alakult meg, azonnal a harctérre is indult, s legelőször is a szeghegyi véres ütközetben vett részt, mégpedig jelentékenyen, mert Jellacsics roppant seregének támadásával e szűz zászlóalj állott legelső sorban szemközt. Földváry Sándor akkor súlyos beteg lévén a zászlóaljat nem vehette át, minélfogva a szeghegyi csatában Schmidt Nándor mint legidősb százados, vezényelte a zászlóaljat. S a zászlóalj kartács és puszkagolyó zápora között hőiesen harcolt egymaga Jellacsicsnak egész serege ellen, s daczára hogy az első támadásnál mitegy 60 ember hullott el, megállotta helyét mindaddig, míg Guyon tábornok a derékhaddal a csata színhelyére érkezvén, Jellacsicsot oly dicsőségesen megverte. Csataközben Schmidt Nándor, látva, hogy zászlótartója ingadozik, leugrik lováról, s kiragadva kezei közül a zászlót, maga rohant zászlóalja élén az ellenségre, de ekkor egy golyó felső lábszárába fúródván, a csatatérről visszavonulni kényszerült, de ez szerencsére azon pillanatban történt, midőn Guyon megjelenvén az ütközet sorsát eldöntötte. Schmidt Nándor sebje miatt aztán a zászlóalj további működésében nem vehetett részt. A zászlóalj ott volt a szerencsétlen szőregi csatában [1849. augusztus 5. – R. J.], hol számosan elhullván soraiból, még akkor úgyszólván gyermek Bérczy Kálmán hadnagy, az öreg Bérczy Antal fia is, egy ágyúgolyótól derékon szakasztva szét dicső halált halt. Végre ott volt e zászlóalja a végzetes kisbecskereki ütközetben is [1849. augusztus 9. – R. J.]. Azután szertesét oszlott. Vigasztaló, hogy legalább zászlója nem

került Sz. Pétervárra. Ez Fekete Nándor főhadnagy érdeme, ki a lobogót lefejtván rudjáról, dereka körül tekerve mentette meg.

S most kormánybiztosi működésemről kellene írnom.

De mit mondjak erről? Talán tapasztalásomat? Ezt nagyon rövidre foghatom, mert csak ennyiből áll: hogy forradalomban kormánybiztosnak lenni a leghálátlanabb provincia [itt: hivatalos megbízás – R. J.]. Arra nézve, ki feladatának lelkiismeretesen meg akar felelni: egy folytonos gond, munka s fáradságteljes állás, párosulva roppant erkölcsi felelősséggel isten, ember és saját lelkiismeretünk előtt. Az ügy győzelme esetén a diadal érdeme a katonáé, ki életét kockáztatva küzdött a hazáért; bukás esetén pedig a győző azokon tölti bosszúját, kik a dolog intézői valának, s ebben igaza is van. É sze-

No de hiszen ez nem tartozik Szeged város történelmébe. Beszéljünk hát az én kormánybiztoskodásomról.

Belejutottam bár én abba, mint Pilátus a credoba, ámbar mi tagadás, reám is alkalmazható e részben eme közmondás: „Könnyű Katót tánczba rántani.”

Midőn 1849-ik évi Január 1-ső napján a magyar kormánnyal és képviselőkkel (a kik t.i. hűk maradtak a nemzet ügyéhez) Pestet elhagyva, súlyos betegen Debreczenbe mentem, csak hamar eljutott oda a rémhír a bácsi és bánági ráczok kegyetlenségéről, s tudva, hogy a déli magyar hadsereg onnan felfelé indítatott, aggodalomban valék Szeged és családom sorsa miatt, nem csak a közelben lévő ráczok gyáva kegyetlenkedésétől tartva, de magától az anarchia kitörésétől Szegeden, a mire már azon időben is, főleg az alsóvárosiakban megvolt a hajlam.

Engedelmet kértem tehát 8 napi hazamenetelre a ház elnökétől. Február hó elején érkeztem Szegedre, elborzadva azon zilált társadalmi állapot szemléletén, melyet találtam.

Ép[p]en azelőtt néhány nappal lövette agyon gr. Vécsey tábornok haditörvényszékileg Dobó Istvánt, azon alsóvárosi nemzetőri lovasszázad kapitányát s Borbás nevű főhadnagyát, mely Ó-Becsén saját őrnagyát, az öreg Tart, gyáván felkoncolá. A Bánágból és Bácsból menekült magyarok ezrenként gyűltek egybe Szegeden, borzasztónál borzasztóbb híreket hozva és terjesztve a ráczok kegyetlenkedéséről. Február 9-én Szőregről az ott helyőrségen levő szegedi nemzetőri századot a szerbek megtámadva, hazakergették; 11-én pedig Szegedet ágyúzták Újszegedről; noha – mint tudva van – e szemtelen vakmerőségüknek megadták az árát, mert a szegedi nemzetőrök egy része a már szotyékos Tisza jegén életveszély közt átmenve vagy 70-et leöldöstek, mire a sereg futásban keresett és talált menedéket, meg sem állva Szőreghig. Haradnapra pedig gr. Hadik Gusztáv ezredes foglalta el ostrommal Szőreghet és Szentivánt, leégetve mindkét helységet. A szerb és rácz had itt futásban találta egyedüli menekvését, elvesztve egypár ágyút s számos halottat.

Ugyanekkor érkezett Szegedre a bánági országos kormánybiztos, Vukovics Sebő is. Meglátogatám. A mint beléptem hozzá, ezzel fogadott: „Ép[p]en jókor jöttél. Tegnap írta Kossuthnak, hogy rögtön küldjön haza, mert amint az itteni viszonyokat látom, szükség van rád.” – Nem telt belé négy nap, már megkaptam Kossuthtól a rendeletet, hogy hon maradjak, s a Szeged vidékére országos biztosul kinevezett gr. Batthyány Kázmér mellett mind segédkormánybiztos foglaljam el helyemet.

Batthyány mindössze is 8–10 napig tartózkodott Szegeden, s aztán Szabadkára tévén át székhelyét, többé vissza se jött, s én maradtam azután kormánybiztoskép[p] mindvégig Szegeden.

Ez genesisé az én kormánybiztosságomnak.

Tényeket nem mutathatok fel működésemből; mert miként minden közigazgatási hivatal, úgy a kormánybiztosi állás is csak azzal tűnhet ki, vagy inkább különböztetheti meg magát a jó rossztól, ha dolgait ügyesen és szorgalmasan intézi, s működéseiben a lehető legtöbb erélyt tanúsít. Azt tudom, hogy kora reggeltől késő estig, de gyakran egész éjen át el valék foglalva. Igaz, más collegáim példáját követve, én is szerezhettem volna magamnak némi kényelmet vagy legalább könnyebbséget, s ez hiba is volt, hogy nem tettem. No de én azt képzeltem, hogy az én takarékoságom, mondhatnám kormánybiztosi zsugoriságom fogja megmenteni a hazát! ... Pedig mindöszve is csupán annyit értem el vele, hogy Duschek pénzügyminiszter „az ő legolcsóbb kormánybiztosának” nevezett. No de hiszen megvallom, ezen *beismerése* az öregúrnak jól esett akkor nekem, de még most is jól esik reá emlékezni, valamint egyáltalán azon bizalomra, melyet a kormány részéről irányomban mindvégig tapasztalék. Szóval talán nem szerénytelenség tőlem, ha mondom, hogy Kossuth s a kormány meg voltak velem elégedve, a minnek nem egyszer adták kétségtelen jelét, s a minnek tulajdoníthatom egyedül azt is, hogy tudtom s megkérdésem nélkül Kossuth kinevezett az országos főtörvényszék (kir. tábla) közbírójává. (S amely kinevezést most 20 év után Ferencz József szankcionált ... Bizony furcsa dolgokat értünk két évtized alatt!) – Sőt midőn a kormány már Szegeden volt, Szemere, bár kértem, még akkor sem me[ngett] fel a kormánybiztosságtól, míg csak a cholera meg nem szabadított tőle, s egy hajszál híján az élettől is. Szóval: cholera és börtön lett a vége és jutalma kormánybiztosi működésemmek. De még is nem! Jutott nekem valódi jutalom is: az *öntudat*, hogy kötelességem teljesítém, szerényen működve, keveset tettem, de tettem annyi[t], amennyi tőlem tellett, s többet nem is kívántak.

Mindezekből láthatja, kedves Sándorom, mikép[p] a kormánybiztosi működés nem olynemű cselekmények terén forog, melyen a történetíró megörökíteni való tetteket találhat. Az olyan, mint amikor Boczkó Dániel aradi kormánybiztos az aradi nemzetőröket egy pálczával kezében vezette a városba betört rácok ellen, véletlen szüleménye s utóvégre is olyatén volontéri vállalat [magánvállalkozás – R. J.], mely a katonai térre tartozik.

De talán még is nem lesz érdektelen, ha egy epizódot elmondok kormánybiztosi életemből, már csak azért is, mert soha nem éreztem magamat úgy megszorulva, mint akkor; még pedig a magyar szabadságharc születésének évforduló napján: 1849-iki márczius 15-én.

Tudva van, hogy ez idő tájon volt hazánk a legválságosabb állapotban, Szeged pedig minden oldalról környezve ellenségtől. Délkeletről a rácok, észak nyugotról pedig az osztrák sereg. Jellacsics, Urbán és Ottinger tábornokok vezérlete alatt fenyegették. Az osztrákok főhadiszállása Kecskeméten volt, s márczius 14-én délután egy vasas lovas ezred már Félegyházára jött. Természetesen mindenfelé voltak kémjeim, kik az ellenséges hadimozdulatokról tudósítottak. Kecskeméten figyelő megbízottam Némedi Imré[től], igen életrevaló fiatal embertől a legbiztosabb tudósításokat kaptam. Azonban midőn az ellenség Kecskemétet megszállotta, Félegyházáról küldötte tudósításait. Eddig tehát még csak hagyján lett volna a dolog, azonban márczius 14-én este, midőn éppen vacsorához ültem volna, futár érkezik, s levelet hoz Némeditől... Kistelekről. Mi tagadás, egyszerre elmúlt az étvágyam! Írja, hogy egy lovas ezred megszállván Félegyházát, ő emiatt Kistelekre jött. Egyébiránt bevárva ott mégis az ezred bevonulását, megtudott annyit, hogy Szeged felé szándékoznak jönni. Perczel Mór tábornok, a Szeged[en] és

Szabadkán hagyott kisdéd déli sereg vezéréül kinevezve lévén, ép[p]en e napon érkezett Szegedre. Mentem tehát tüstént hozzá. Későn lévén, már ágyban találtam. Némedi tudósítását olvasva, s egyszersmind Szeged stratégikus fekvésével megismertetem, megjegyezve, hogy Félegyházáról az ellenség másnap Szegeden teremhet, sőt Szatymazról egy osztrákyt Algyőre küldve, az egyetlen visszavonulási utat, mely Szegedet Debreczennel összeköttetésben tartja – elvághatja, rögtön, még akkor éjjel, az általam jelzett vidékre figyelő előőrsöket állíttatott ki.

Másnap Vadász Manó polgárnagy rendeletéből márczius 15-ének megünneplésére istentisztelet tartatott a Mars mezőn. Nagyon havazott, de azért még is tömérdek nép jelent meg az ünnepélyen. Tisztelendő Szabados József, most apátfalvi plébános, tartá a misét, s utána egy hazafias lelkesedéstől lángoló egyházi beszédet mondott. Nem tudta, hogy az osztrák sereg előcsapata már Félegyházán van, közeledve Szeged felé, de nem is tudta kívülem s Perczelen kívül senki, s ez jó volt. ... Estve felé ismét levelet kaptam Némeditől. Örültem, hogy nem személyesen [jött] maga ... de még jobban örvendtem, midőn láttam, hogy az ellenség már nem volt ott. Még 15-én visszamentek Kecskemétre. Csak később tudtam meg e hirtelen visszavonulásnak okát. Ez alatt történt meg ugyanis a czibakházi csata, mely az osztrák sereget haditervének megváltoztatására kényszeríté. Így nem jöttek Szegednek.

Végre megemlítém még, hogy az ápril 14-én Debreczenben kimondott függetlenségnek megünneplése Szeged város közönsége által ugyanazon hó 18-án [29-én] – R. J.] tartatott meg nagyszerű „Te Deum”-mal, szinte [szintén] a Mars mezőn mely alkalommal az egyházi szószékről tartottam beszédet a néphöz. E rögtönzött beszédben elmondottam biz én mindent, a mi a lelkeket nyomta s a minek századrésze is elég lett volna az osztrák cs. kir. haditörvényszék előtt arra, hogy kötéltre ítéljen. Ezt csupán azért hozom fel, mivel később e beszédem miatt a haditörvényszék meghagyása folytán 62 előkelő szegedi polgár hallgattatott ki, többnyire tisztos öreg urak, kik mint a nemzetőri öreg század tagjai, közvetlen a szószék közelében állván, legjobban hallhatták, a mit beszéltem. Azonban egytől egyig azt vallották, hogy nem érthették szavamat, mert akkor *nagy szél fúj*t. Kedves jó öregjeim, nyugodjatok békével! mert már mindnyájan elköltöztek ama jobb világba, hol a becsületes embert nem kényszerítik, éppen azért, hogy becsületes maradhasson – hazudni. Azonban él még egy a 62 közül, ki akkor még korombeli fiatal ember volt. Nem [hívta] fel [senki,] hogy tan[úskodjék] ellenem, ő maga ajánlkozott, az az hogy feltolta magát. De ő nem volt akkor jelen a függetlenségi ünnepélyen – már hogy is lehetett volna! ... S így nem is szólhatott semmit, de azért mégis ellenem vallott. Képzelem, mennyire bánthatja ezt a magyarfaló – most, természetesen legszélsebb szélbali hazafit, hogy jó szándéka és terhelő tanúskodása daczára sem akasztottak fel, sőt ... Számoljon lelkiismeretével, ha tud, vagy inkább ha van?

S ezzel elmondtam, a mit mondani akartam, vagy inkább elmondanom, időm korlátolsága engedte.

E hó 13-án fogtam e sorok írásához, s ma 17-ik[e] van, ebből is láthatja, hogy csak lopva az időt írhattam, pedig bizony eléggé vasvillával hánytam össze hamarjában. Egyébiránt úgy is csak a használhatót fogják belőle kivenni.

NÉVMUTATÓ AZ OSZTRÓVSZKY-LEVÉLHEZ

- Batthyány Kázmér*, gr. (1807. jún. 4.–Párizs, 1854. júl. 12.) 1848-ban Baranya vm. főispánja; 1849-ben kormánybiztos Szegeden és környékén; a Szemere-kormány külügyminisztere. Emigráns. 1850-ben távollétében halálraitelték *s in effigie* ki is végezték.
- Baurneind Gyula* (1829–1848). Szeged első hősi halottja.
- Bérczy Antal* [1846-ig: Szilber] (Szeged, 1804. jan. 10.–Szeged, 1866. ápr. 6.) 1836-ban városi tanácsnok, 1839/40-ben és 1843/44-ben diétai követ, 1845-ben ügyvéd. 1848-ban fontos közszereplő; 1849-ben az Országos Főtörvényszék bírója, 1861-ben városi főkapitány.
- Bérczy Kálmán* [1846-ig: Szilber] (Szeged, 1831. márc. 21.–Szeged/Szőreg, 1849. aug. 5.) gimnazista, 1849-ben honvéd hadnagy.
- Boczkó Dániel* (? –1870. szept. 9.) földbirtokos, 1848-ban orosházi, 1861-ben, 1865-ben és 1869-ben békéscsabai országgyűlési képviselő. Pártállása balliberális, (1848), határozati párti (1861), utóbb pártonkívüli mérsékelt ellenzéki. 1848-ban aradi kormánybiztos volt.
- Borbás [János]* nemzetőr főhadnagy, 1849. febr. 3-án Szegeden kivégezték.
- Czimeg György* felsővárosi iparos származék; honvéd őrmester, majd hadnagy. Haláláig Grácban a Szegedről elszármazott Kőrösy József gyárában dolgozott.
- Damjanics János* [Damjanich] (Strazsa, 1804. dec. 8.–Arad, 1849. okt. 6.) a 3. honvéd zászlóalj parancsnoka, 1849-ben tábornok a tizenhárom vértanú egyike.
- Dobó István* nemzetőr kapitány, 1849. febr. 3-án Szegeden kivégezték.
- Duschek [Ferenc]* (Radovesice, Csehország, 1797. aug. 28.–Csernkovec, Zágráb m., 1872. okt. 17.) udvari kamarai tisztviselő, alelnök, államtanácsos; 1848/49-ben a Pénzügyminisztérium vezető tisztviselője, 1849-ben pénzügyminiszter.
- Fekete Nándor* céhtag (?), 1848-ban nemzetőr, majd honvéd főhadnagy.
- Ferenc József* (1830–1916) osztrák császár és magyar király (1848/1867–1916).
- Fluck Ferenc* (Selmechánya, 1829. nov. 12.–Szeged, 1913. jan. 25.) iskoláit Temesváron végezte. 1848-ban Szolnokon nemzetőr, 1849-ben honvéd hadnagy; előbb Damjanics János segéd-tisztje, utóbb Perczel Mór parancsörtisztje. Apja hivatását követve 1850-től sóhivatalnok Szegeden; 1861-ben sőtiszt, 1869-től sóeladási igazgató, 1870-től sőtárnok, 1902-től a szegedi m. kir. sóhivatal elnöke. A szegedi honvédegyelet alapítója, 1868-ban elnöke volt.
- Földváry Sándor* (Gyergyószentmiklós, 1809. nov. 26.–Pest, 1868. jún. 29.) cs. kir. hadnagy, 1845-től harmincad-hivatali ellenőr Debrecenben. 1848-ban honvédtiszt, legmagasabb rangja: ezredes. A 15 évi várfogság büntetése alól 1850-ben kegyelmet kapott. Szeged 1849-ben 100 hold földet adományozott neki, amit 1861-ben megújított.
- Gorove Antal* (Kisgyán, 1822. okt. 30.–1881. nov. 27.) ügyvéd; 1848. ápr. 16-ától Bihar vm. aljegyzője; honvédtiszt; Világos után kényszerbesorozott. 1870-ben a m. kir. honvéd fel-törvényszék elnöke, 1871-ben alezredes; 1872-ben nyugdíjazták. 1875-től közjegyző; a közjegyzői kamara elnöke.
- Görgei Artúr* [Görgey] (Toporc, 1818. jan. 30.–Visegrád, 1916. máj. 21.) katonatiszt, 1845-től vegyész; 1848-ban nemzetőr, majd honvédtiszt. 1848. nov. 1-jétől tábornok, 1849-ben honvédelmi miniszter, ideiglenes főparancsnok. Internált; 1867-ben térhetett haza.
- Guyon Richard* (Walest, 1813. márc. 13.–Harem Iszkeleszi, 1856. okt. 12.) 1848. szept. 15-étől nemzetőr őrnagy Pesten. 1849. márc. 15-étől honvéd tábornok. Utóbb a török hadsereg tábornoka.
- Hadik Gusztáv* [Ágoston] gr. (Damerschwan, 1801. jún. 23.–Promontor, 1873. jún. 12.), honvéd ezredes.
- Hódy János* (? –1849. május) felsővárosi iparosfiú, honvéd őrmester, majd hadnagy. Utolsó szavai: „Bevették Budát, nem sajnálók meghalni.”
- Jelačić, Josip*, br. [Jellasics] (1801–1859) horvát bán, cs. kir. altábornagy.

- Kossuth Lajos* (Monok, 1802. szept. 19.–Torinó, 1894. márc. 20.) ügyvéd, szerkesztő, 1847/48-ban Pest megye követe; 1848-ban pénzügyminiszter, 1848/49-ben az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke, 1849-ben kormányzó-elnök.
- Krammer* [Samu] [Kramer] (1831[?]-1849) segéd apja, Krammer Mihály férfiruhaüzletében, Szegeden; 18 éves korában lett honvéd.
- Némédi Imre* Osztróvszky József kormánybiztos megfigyelője (kémje).
- Ottinger*, [Franz] (1793–1869) cs. kir. tábornok.
- Pataky János* [Pataki] (Csobád, 1820.–Szeged, 1917.) tanító Szegeden és tanyavilágában. 1848-ban nemzetőr, majd honvéd, 1849. március 13-ától százados.
- Perczel Mór* (Bonyhád, 1811. nov. 14.–Bonyhád, 1899. máj. 23.) 1843/44-ben Tolna vm. országgyűlési követe; 1848-ban Szemere Bertalan belügyminiszter mellett tanácsos, majd osztályfőnök. 1848/49-ben a Zrínyi szabadcsapat vezetője; utóbb honvéd ezredes, majd tábornok. Emigrációjából 1867-ben tért haza.
- Pintér János* „újszegedi földmívelő-iparos család tagja”, köteles segéd; „a 80-as években halt meg”.
- Rengey Ferdinánd* [Rengei Nándor, 1845-ig Aigner] (Szeged, 1808. okt. 19.–Adács, 1858. márc. 29.) ügyvéd, városi ügyész (1830–1848); 1843/44-ben és 1847/48-ban a Város országgyűlési követe; 1848-ban tanácsnok, majd Szeged II. (alsóvárosi-rókusi) kerületének országgyűlési képviselője; e minőségében kormánybiztos is Szegeden. Világos után kétszer is folyt ellene hadbírósi eljárás, ám fölmentették. 1854-től haláláig gazdálkodott.
- Schmidt Nándor* [Ferdinánd] (Szeged, 1840.–Mindszent, 1899.) ügyvéd, uradalmi tisztartó, 1848-ban tanácsnok, 1849-ben honvédtiszt; rögtönítelő bírósági ülnök.
- Szabados József* 1849-ben behelyettesített, majd megválasztott belvárosi plébános.
- Szabó Mihály* (Óbéba, 1827. szept. 9.–Szeged, 1889. júl. 17.) mérnöki tanfolyamot látogatott. 1848/49-ben honvéd, legmagasabb rangja: százados, melyet a kiegyezést követően újjászervezett m.kir. honvédségben tartalékosként visszakapott. A Bach-korszakban telekkönyvi hivatalnok lett; 1868-tól a városi telekkönyvi hivatal igazgatója, 1876-tól pedig szegedi kir. törvényszéki telekkönyvi igazgató.
- Szemere Bertalan* (Vatta, 1812. aug. 27.–Pest, 1869. jan. 18.) Borsod vm. tisztviselője, 1848-ban belügyminiszter, az Országos Honvédelmi Bizottmány tagja, teljehatalmú kormánybiztos. 1849-ben miniszterelnök és belügyminiszter.
- Tar* [Ferenc] alsóvárosi nemzetőr őrnagy. Borbás János és Dobó István Óbecsén „gyáván felkoncolá”; mindkettejüket halálra ítélték és kivégezték. Gregus József, a harmadik tettes Vécsey tábornoktól pillanatokkal a kivégzés előtt kegyelmet kapott.
- Urbán*, [Karl], br. (1812–1877) cs. kir. tábornok.
- Utassy Károly* [itt: Utasy] (1814–1884) a cs. kir. hadseregéből 1848. ápr. 30-án hadnagyként lépett ki; június 13-tól honvéd főhadnagy.
- Vaddász Manó* [1845-ig Jäger Emánuel] (1807.–Szeged, 1883. okt. 12.) ügyvéd; 1848/49 a Város polgármestere, 1861-ben főbírája. Országgyűlési képviselő 1861-ben és 1865/68-ban. 1869-től tanfelügyelő.
- Varga Ferenc* (Szeged, 1837. jan. 28.–Szeged, 1906. dec. 4.) r. kat. lelkész, történetíró.
- Vécsey* [Károly] (1807–Arad, 1849. aug. 13.), gr., cs. kir. őrnagy, honvéd tábornok, aradi vértanú.
- Vukovics Sebő* (Fiume, 1811–London, 1872. nov. 17.) Temes vm. ellenzéki alispánja. Kormánybiztos, 1849-ben igazságügy miniszter. Emigrációjából 1866-ban tért haza.
- Windischgrätz*, Alfred, zu hg. (1787–1862) cs. kir. tábornok, hadseregfőparancsnok.
- Zsótér Andor* (Szeged, 1824. nov. 24.–Szeged, 1906. ápr. 30.) 1848/49-ben nemzetőr, majd honvéd hadnagy. Jeles szegedi polgár, búzaszállító hajótulajdonos volt. 1861-ben és 1807/71-ben a városi közgyűlés tagja; 1871-ben a Szabadelvű Kör elnöke. Utóbb a Szeged-Csongrádi Takarékpénztár elnöke. Róla mintázta Mikszáth *A Noszty fiú esete Tóth Marival* c. regényében a hősnő gazdag kereskedő apját, Tóth Mihályt.